

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ**

Т.О. Гайналь

СОЦІОЛОГІЯ

**навчально-методичний комплекс
для студентів напрямку підготовки
6.030102 „Психологія”**

Івано-Франківськ

2012

УДК 316
ББК 60.5
Г 14

Рецензенти:

Даниляк Р.П., канд. філос. наук, доцент кафедри філософії та соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Максимович О.В., канд. філос. наук, доцент кафедри філософії та соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Розглянуто і рекомендовано до друку Вченою радою філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Протокол № 6 від 22 лютого 2012 року.

Гайналь Т.О.

Г 14 Соціологія: навчально-методичний комплекс для студентів напряму підготовки 6.030102 „Психологія” / Т.О. Гайналь. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. – 52 с.

У навчально-методичному комплексі викладено зміст лекційних, плани семінарських занять, вправи, завдання для пошукової та самостійної роботи, програмові вимоги, критерії оцінювання знань і вмінь студентів після завершення вивчення курсу із соціології.

УДК 316
ББК 60.5

© Гайналь Т.О., 2012

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Тематичний план курсу.....	6
Зміст лекційного курсу.....	7
Плани семінарських занять.....	14
Програмові вимоги.....	40
Оцінювання знань студентів.....	42
Організація, порядок проведення та засоби здійснення поточного і підсумкового контролю.....	45
Рекомендована література.....	47

ПЕРЕДМОВА

Навчально-методичний комплекс „Соціологія” розроблений з урахуванням засад Болонської декларації 1999 р., офіційних документів Болонського процесу, а також на основі Закону України „Про вищу освіту”, Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. (№ 161), наказу Міністерства освіти і науки України від 23 січня 2004 р. (№48) „Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу”, наказу Міністерства освіти і науки України від 30 грудня 2005 р. (№ 774) „Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу”, Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, затвердженого вченою радою 28 листопада 2006 р., протокол № 4 Порядку організації та проведення оцінювання успішності студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на 2010/2011 навчальний рік, затвердженого наказом ректора від 27 серпня 2010 р. (№ 462).

Навчальний курс „Соціологія” посідає особливе місце у підготовці студентів усіх спеціальностей. Опанування фундаментальним знанням із курсу не лише допоможе розширити кругозір, а й сприятиме розвитку *самостійної критичної позиції особистості*, що важливо в умовах інформаційного багатоголосся. На соціологію покладається завдання не лише теоретичного осмислення суспільних процесів та явищ, а й формулювання прогнозів і практичних рекомендацій щодо уникнення негативних та підтримання позитивних тенденцій суспільного розвитку.

Концепція посібника виходить із того, що існує своя специфіка соціологічного підходу до вивчення суспільства, на відміну від інших наук. Умовно виклад курсу можна поділити на три частини. Перша включає в себе питання, що стосуються з’ясування сутності та специфіки соціології як науки, її функцій та структури, а також питань особливостей етапів історичного розвитку західної та вітчизняної соціології.

В другій частині курсу увага приділяється розгляду деяких із спеціальних та галузевих соціологічних теорій: соціології особистості, сім’ї, молоді, проблемам соціології культури та освіти, етносоціології та соціології нації, праці та управління. Вибір саме цих теорій зумовлений важливістю проблем, які ними піднімаються для молодої людини, а саме: соціалізації, ціннісних орієнтацій, професійного, соціального самовизначення, мотивації трудової діяльності. Не абияке значення має знання тенденцій розвитку цих сфер в Україні, особливостей

етносоціальної та культурної ситуацій. Для розгляду також запропонований новий напрям соціології – гендеру.

Третій блок курсу зосереджений навколо вивчення методики, методології, процедури організації конкретно-соціологічних досліджень та їх основних методів.

Завданнями та метою курсу є:

- ознайомити студентів зі специфікою вивчення суспільства соціологічною наукою та її відмінністю від інших суспільних наук, допомогти студентам оволодіти термінологією соціології;
- з'ясувати об'єктивні чинники, які зумовили появу соціології як самостійної науки та ознайомити з основними етапами розвитку світової соціології, труднощами і завданнями, що постали на початку ХХІ ст. перед українською соціологією;
- розкрити специфіку соціологічного підходу до вивчення особистості, проблем молоді, сім'ї, окреслити предметне поле соціології культури та освіти, етносоціології та соціології нації;
- ознайомити студентів із суттю та основними етапами соціологічного дослідження і його значенням для життя сучасного суспільства;
- навчити аналізувати соціальні явища, використовувати на практиці результати соціологічних досліджень, соціальні технології в майбутній роботі задля покращення соціально-психологічного клімату в колективі та розв'язанні міжособистісних і трудових конфліктів.

В результаті вивчення курсу студенти повинні знати:

- основи загальної соціології;
- загальний зміст соціологічних теорій;
- основи методології, методики і техніки соціологічних досліджень;
- шляхи впровадження результатів соціологічних досліджень та соціальні технології у практичній діяльності.

Вміти:

- користуватись категоріальним та поняттєвим апаратом соціології;
- самостійно аналізувати соціальні явища та процеси;
- використовувати на практиці результати соціологічних досліджень;
- застосовувати соціальні технології.

В процесі роботи студентів над опануванням курсу передбачається використання різних методів навчання: лекційних, семінарських занять, колоквиумів, дискусій. Запропонований перелік форм самостійної та індивідуальної роботи охоплює: теми для доповідей та пошукової роботи, тестові завдання, вправи. Особливою вимогою до всіх форм роботи є самостійність у судженнях та діалогічність (в тому числі та перш за все на семінарських заняттях).

Формою підсумкового контролю знань є залік.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ „СОЦІОЛОГІЯ”

№	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
1.	Соціологія як наука: предмет, об'єкт, функції	2	2	5
2.	Історичні етапи розвитку західної соціології	6	2	6
3.	Історія розвитку соціології в Україні: від витоків до сучасності	2		5
4.	Соціологія особистості	2	2	5
5.	Соціологія сім'ї	2	2	5
6.	Соціологія молоді	2	2	5
7.	Соціологія культури та освіти	4	2	5
8.	Етносоціологія та соціологія нації	2	2	4
9.	Соціологія праці	4	2	6
10.	Гендерна соціологія	2		5
11.	Теорія, методика і техніка організації та проведення соціологічного дослідження	4	2	6
		32	18	56
Разом:		108		

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. СОЦІОЛОГІЯ ЯК НАУКА: ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ, ФУНКЦІЇ

План і основний зміст лекції

1. Сутність соціології, об'єкт та предмет її дослідження.
2. Структура соціологічного знання.
3. Функції соціології та її роль для попередження суспільних проблем.
4. Місце соціології в системі наук.

Етимологія терміну „соціологія”. Час виникнення та засновник соціології. Різноманітність дефініцій поняття „соціологія”. Підходи до визначення предмету дослідження соціології. Соціологія як генералізуюча наука та специфіка дослідження нею суспільства. Обґрунтування науковості соціології. Система категорій соціології. Поняття соціального закону.

Структура соціологічного знання: загальносоціологічна теорія, соціологічні теорії середнього рівня (спеціальні та галузеві), емпіричні соціологічні дослідження.

Функції соціології та її важливість для людини і суспільства. Значення вивчення соціології як навчальної дисципліни для майбутніх спеціалістів.

Взаємодія соціології з іншими науками (гуманітарними, суспільними, технічними та природничими). Виникнення нових напрямів дослідження суспільства на межі соціології та інших наук. Соціологізація наук.

Тема 2. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЗАХІДНОЇ СОЦІОЛОГІЇ

План і основний зміст лекції

1. Історичні передумови виникнення соціології. О. Конт як родоначальник соціології. Позитивізм у соціології.
1. Соціологічна концепція К. Маркса.
2. Класична соціологія (Е. Дюркгейм, М. Вебер).
3. Особливості розвитку американської емпіричної соціології. Соціологічна теорія П. Сорокіна.
4. Сучасна західна соціологія.

Соціальні та теоретичні передумови виникнення соціології як науки. Основні етапи розвитку західної соціології та їх особливості.

О. Конт – засновник соціології як науки та позитивізму в філософії. Поняття „позитивного” та „негативного” знання. „Лінійна” класифікація наук. Поняття соціальної статистики та соціальної динаміки. Основне завдання соціології – досліджувати не лише *як* відбувається соціальний

процес чи явище, а й *чому*, вміти з'ясувати причини, зробити висновки та прогнози щодо тенденцій їхнього розвитку. Г. Спенсер як засновник еволюціонізму в соціології. Соціальні інститути, їх види та призначення. Позитивізм в соціології (соціал-дарвінізм, географічна, організмична, расово-антропологічна школи).

Соціологічна концепція марксизму. Розвиток людства як необхідний, закономірний та об'єктивний природно-історичний процес. Вчення про класову структуру суспільства та соціальні революції. Поняття суспільно-економічних формацій. Суспільна будова в соціологічній концепції марксизму. Місце людини в суспільному розвитку.

Специфічні риси класичної соціології (інтерес до дослідження особистості, соціальної дії та взаємодії). Позитивістський натуралізм (розуміння суспільства за аналогією з природою) та соціальний реалізм (розгляд суспільства як реальності особливого типу) Е.Дюркгейма. Вчення про суспільство як сукупність соціальних фактів, що домінують над індивідами. Соціальна солідарність як основа об'єднання людей у суспільство. Механічна та органічна солідарність. Поняття розподілу праці. Норма та патологія в суспільстві (аномія, злочинність, суїцид, соціальна нерівність, класові конфлікти та ін.).

„Розуміюча соціологія” М. Вебера. Відмінність соціології від природознавства – лейтмотив вчення М. Вебера. Поняття соціальної дії та її різновиди (традиційна, афективна, ціннісно-раціональна, цілераціональна). Суб'єкт соціальної дії. Соціологія політики і влади. Типи панування (легальне, традиційне, харизматичне).

Етапи та основні школи (Чиказька, Гарвардська та Колумбійського університету) розвитку емпіричної соціології, їх загальна характеристика. Інтегральна соціологія П. Сорокіна. Вчення про соціальну взаємодію та її елементи. Проблема соціальної мобільності та соціальної стратифікації. Теорія соціокультурної динаміки.

Характерні риси сучасної соціології (теоретична соціологія, інтерпретативні парадигми, теорія постіндустріального суспільства). Соціологи про майбутнє соціології.

Тема 3. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ СОЦІОЛОГІЇ В УКРАЇНІ: ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ

План і основний зміст лекції

1. Вітчизняна протосоціологія (від Київської Русі до 80-х років XIX ст.).
2. Початки української соціології та її характерні риси.
3. Соціологія в Радянській Україні.
4. Основні напрямки розвитку соціології в сучасній Україні.

Протосоціологія та її джерела як один із засновків творення соціологічної традиції (писемні пам'ятки Київської Русі; соціальна думка доби козаччини, соціальна філософія Г. Сковороди; етнографічні дослідження, література, публіцистика ХІХ – поч. ХХст.).

Специфічні риси вітчизняної соціології. Діяльність Женевського гуртка українських вчених (М. Драгоманов, С. Подолинський, Ф. Вовк) як початок самостійних соціологічних досліджень в Україні.

„Генетична соціологія” М. Грушевського. Поняття історико-соціологічного методу. Заснування соціологічного інституту у Відні як внесок до інституціоналізації вітчизняної соціології як науки. Соціологія права Б. Кістяківського.

Українська соціологія в еміграції (діяльність М. Грушевського, М. Шаповала, вчених „празького гурту”).

Особливості розвитку радянської соціології. Занепад та відродження соціології як науки. Інституціоналізація соціології.

Сучасні напрямки дослідження у вітчизняній соціології.

Тема 4. СОЦІОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

План і основний зміст лекції

1. Предмет дослідження, основні поняття та категорії соціології особистості.
2. Соціальний статус та соціальна роль особистості.
3. Поняття соціалізації та її основні компоненти.

Особливе значення та специфіка дослідження особистості засобами соціології. Основні категорії, якими характеризується особистість як об'єкт (соціалізація, соціальна та рольова ідентифікація) та суб'єкт соціальних відносин (самоусвідомлення особистості, система норм, цінностей, стереотипів, потреби, мотивації, соціальні установки). Основні терміни соціології особистості: людина, індивід, особа, особистість, персона, індивідуальність.

Поняття соціального статусу та статусного набору. Види статусів: дескриптивні (приписані) та набуті. Соціальна роль як поведінка особистості, яка пов'язана з соціальним статусом. Міжособистісний та внутрішньоособистісний рольові конфлікти.

Соціалізація як процес, умова, прояв і результат соціального формування особистості. Фактори (мега-, макро-, мезо-, мікрофактори), рівні, агенти, періоди соціалізації. Механізми соціалізації (соціально-психологічні, соціально-педагогічні). Процеси ресоціалізації та десоціалізації.

Тема 5. СОЦІОЛОГІЯ СІМ'Ї

План і основний зміст лекції

1. Сім'я як об'єкт соціологічного аналізу.
2. Типологія сім'ї та шлюбу.
3. Функції сім'ї.
4. Амбівалентність критеріїв стану сучасної сім'ї.

Особливості дослідження шлюбу та сім'ї засобами соціології. Об'єкт, предмет соціології сім'ї. Поняття сім'ї та шлюбу. Сім'я як соціальний інститут та мала соціальна група. Основні категорії соціології сім'ї (умови життя, спосіб мислення, структура, спосіб життя, етапи життєвого циклу сім'ї, успішність функціонування шлюбно-сімейних стосунків).

Форми шлюбу (за кількістю партнерів, лідерством, місцем проживання, успадкуванням соціального статусу, способом формалізації стосунків, укладання шлюбу в межах соціального класу, спільноти). Поняття нуклеарної (простої) та складної (розширеної) сім'ї. Повна, неповна та соціально неповна сім'я.

Основні групи функцій сім'ї: кількісного відтворення населення (репродуктивна), соціального відтворення (соціалізаційна), економічна.

Підстави амбівалентності критеріїв стану сучасної сім'ї. Дисфункціонування сім'ї: причини, прояви, наслідки. Позитивні тенденції шлюбно-сімейних стосунків (егалітаризація відносин, партнерські стосунки, забезпечення рівних можливостей розвитку особистостей подружжя та ін.).

Тема 6. СОЦІОЛОГІЯ МОЛОДІ

План і основний зміст лекції

1. Сутність, об'єкт, предмет, завдання соціології молоді. Державна молодіжна політика.
2. Особливості молоді як великої соціально-демографічної групи. Вікові межі молоді.
3. Молодіжна проблематика в сучасній соціології.

Соціологія молоді як спеціальна соціологічна теорія. Історія виникнення та становлення соціології молоді в Україні. Об'єкт, предмет, завдання. Практичне значення досліджень соціології молоді. Система заходів державної молодіжної політики та перешкоди її втілення.

Поняття „молодь”. Основні риси молоді та її відмінність від інших соціально-демографічних груп. Критерії (фізіологічні, культурно-освітні, соціально-психологічні, соціально-економічні) та необхідність визначення вікових меж молоді. Вікові межі молоді в Україні. Соціальний портрет молодого покоління України. Ціннісні орієнтації сучасної молоді.

Основні проблеми молоді в Україні. Роль соціології в їх попередженні та усуненні. Успіхи та невдачі соціальної політики щодо молоді.

Тема 7. СОЦІОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ

План і основний зміст лекції

1. Особливості соціологічного аналізу культури.
2. Основні категорії соціології культури.
3. Освіта як інститут соціалізації та самореалізації людини.
4. Соціокультурна ситуація в сучасній Україні.

Етимологія поняття „культура”. Наукові підходи до визначення сутності культури. Полісемічність поняття „культура”. Основні риси культури. Особливості та важливість соціологічного вивчення культури.

Основні категорії соціології культури (цінності, потреби, інтереси, соціалізація, норми та ін.). Складові культури (цінності, норми, етикет, мова, традиції, звичаї, обряди, церемонії, закони, табу, уподобання). Типи культури за різними критеріями (носій культури, походження, функціональна роль та призначення та ін.). Поняття культурної універсальності.

Соціологія освіти як галузева соціологічна теорія. Освіта як соціальний інститут. Роль освіти в соціалізації особистості. Основні завдання досліджень соціології в умовах реформування сучасної освіти.

Тенденції соціокультурної ситуації в Україні (деідеологізація, комерціалізація культури, зростання інтересу до минулої спадщини та ін.). Поняття масової культури та кітчю.

Тема 8. ЕТНОСОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІОЛОГІЯ НАЦІЇ

План і основний зміст лекції

1. Етносоціологія та соціологія нація: об’єкт, предмет, завдання.
2. Основні категорії етносоціології та соціології нації.
3. Специфіка етносоціальної ситуації в сучасній Україні.

Історія виникнення етносоціології та соціології нації. Етносоціологія як спеціальна соціологічна теорія, основні завдання та специфіка. Основні поняття етносоціології та соціології нації: етнос, народність, народ, нація. Важливість досліджень етносоціології в умовах глобалізації.

Основні категорії етносоціології та соціології нації (етнічність, етнічна ідентичність, етнічна ідентифікація). Типи етнічності. Етнізація як складова соціалізації та її фактори. Міжетнічні типи взаємодій. Міжетнічні конфлікти та місце соціології в попередженні їх виникнення. Усунення міжетнічних конфліктів. Концепції нації та націоналізму.

Особливості та складнощі етносоціальної ситуації в Україні (мовна проблема, використання етнічних, національних інтересів як засобу здобути політичну владу, невизначеність етносоціальної політики, нерозвинутість громадянського суспільства та ін.).

Тема 9. СОЦІОЛОГІЯ ПРАЦІ ТА УПРАВЛІННЯ

План і основний зміст лекції

1. Об'єкт, предмет і функції соціології праці.
2. Мотивація та стимулювання трудової поведінки.
3. Трудова мобільність та трудова кар'єра.
4. Соціологія управління.

Соціологія праці: об'єкт, предмет, завдання. Сутність та функції праці. Соціально-трудова відносина, соціальні спільноти в сфері праці. Специфіка соціологічного дослідження праці. Поняття трудової адаптації та конкуренції.

Мотив, мотивація, стимул. Основні мотиваційні моделі в сфері праці. Стратегії стимулювання. Позитивні та негативні санкції в сфері праці. Поняття соціального контролю за трудовою поведінкою. Вимоги до працівника в сучасному інформаційному суспільстві.

Поняття та фактори трудової мобільності. Чинники, що сприяють трудовій мобільності (наявність вакансій, активність працівників, високий освітній та професійний рівень спеціалістів та ін.) або обмежують трудову мобільність (соціодемографічні, територіальні). Трудова міграція. Поняття „кар'єра”. Чинники, що сприяють розвитку кар'єри.

Соціологія управління як галузь соціології. Управління в сфері праці. Стратегії управління.

Тема 10. ГЕНДЕРНА СОЦІОЛОГІЯ

План і основний зміст лекції

1. Гендерна соціологія: об'єкт, предмет, основні напрямки дослідження.
2. Поняття гендеру.
3. Гендерні ролі в сучасному суспільстві.

Гендерна соціологія: об'єкт, предмет, методи. Основні категорії гендерної соціології. Поняття гендеру та статі. Значення соціалізації в формуванні гендерних ролей особистості. Актуальність гендерних досліджень в сучасному суспільстві. Поняття гендерного стереотипу.

Тема 11. ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА І ТЕХНІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

План і основний зміст лекції

1. Сутність і структура програми соціологічного дослідження.
2. Основні методи збирання первинної соціологічної інформації.
3. Аналіз соціологічної інформації та використання результатів соціологічного дослідження.

Поняття та основні етапи проведення соціологічного дослідження. Вимоги та розділи програми соціологічного дослідження (методичний, методологічний), їхні складові. Стратегічний та робочий плани дослідження.

Методи збирання первинної соціологічної інформації. Опитування та його види (анкетне опитування, соціологічне інтерв'ю, соціометрія). Анкетне опитування: структура та вимоги до анкети. Соціологічне інтерв'ю та його види. Соціологічне спостереження як метод збору первинної соціологічної інформації. Соціологічний експеримент та специфіка його організації і проведення. Аналіз документів та його типи.

Обробка та аналіз первинної соціологічної інформації (комп'ютерне програмне забезпечення для обробки емпіричних даних, кодування, графічне зображення даних, нарративний аналіз та ін.). Підсумковий документ аналізу соціологічної інформації.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. СОЦІОЛОГІЯ ЯК ОДНА З НАУК ПРО СУСПІЛЬСТВО: СПЕЦИФІКА ТА КОЛО ПРОБЛЕМ

Мета вивчення: розкрити сутність і зміст соціології як науки.

Основна проблема: визначити об'єкт та предмет соціології, виділити основні риси її науковості.

Основні поняття: соціологія, об'єкт соціології, предмет соціології, теоретичне соціологічне знання, емпіричне соціологічне знання, фундаментальне соціологічне дослідження, прикладні соціологічні дослідження, загальносоціологічна теорія, спеціальна соціологічна теорія, галузева соціологічна теорія, макросоціологія, мікросоціологія, методологія соціології, соціальне, суспільство, соціум, соціальний закон, соціальна спільнота, соціальна група, велика соціальна група, мала соціальна група, соціальна дія, соціальний інститут.

План семінарського заняття

1. Соціологія як наука про суспільство: об'єкт і предмет дослідження.
2. Поняття соціального закону. Система категорій соціології.
3. Структура і функції соціології.
4. Зв'язок соціології з іншими науками.

Термінологічний словник

Соціологія – наука, що вивчає структури суспільства, їх елементи, умови існування, процеси, що відбуваються в них, а також людину соціальну – їх творця та головного суб'єкта історичного розвитку.

Об'єкт соціології – суспільство як цілісна соціальна реальність.

Предмет соціології – закони і закономірності функціонування та розвитку особистості, соціальної групи, соціальної спільноти, суспільства в цілому.

Теоретичне соціологічне знання – знання про об'єкти соціальної реальності, їхні цілісні системні характеристики, яке отримане завдяки застосуванню методів наукового дослідження та раціоналізованих теоретичних засобів (понять, логічних конструкцій).

Емпіричне соціологічне знання – знання про соціальні процеси та явища, яке отримане за допомогою емпіричних методів дослідження (опитування, спостереження, експеримент, вибірковий метод, контент-аналіз та ін).

Фундаментальне соціологічне дослідження – вивчення основних тенденцій та закономірностей розвитку суспільства, місця і ролі в ньому особистості, соціальних спільнот, груп, класів, процесів соціальної диференціації та інтеграції, динаміки розвитку соціальних

систем, їх структур та типів, розробка принципів, методів і стратегій дослідження соціальних об'єктів.

Прикладні соціологічні дослідження – дослідження, які спрямовані на вивчення та врегулювання певних соціальних процесів (демографічних, етнонаціональних, культурних та ін.) в певних сферах суспільного життя, а також на вирішення актуальних завдань практичного характеру.

Загальносоціологічна теорія – теоретична концепція, яка досліджує, описує та пояснює розвиток суспільства в цілому, його систем та структур у взаємодіях.

Спеціальна соціологічна теорія – теоретична концепція, яка вивчає та інтерпретує особливості існування та функціонування певних соціальних спільнот в процесі їхньої взаємодії (соціологія молоді, етносоціологія та ін.).

Галузева соціологічна теорія – концепція, яка виникає на межі соціології та інших наук, вивчає особливості соціальних явищ та процесів, тенденції їх розвитку не в суспільстві в цілому, а в окремих його сферах (соціологія економіки, соціологія політики та ін.).

Макросоціологія – сфера соціологічного знання, яка вивчає складні соціальні об'єкти (соціальні класи, соціальні інститути та ін.), процеси та взаємодії людей, які об'єднуються у великі соціальні спільноти і структури.

Мікросоціологія – галузь соціологічного знання, яка вивчає індивідів та їхню взаємодію із близьким соціальним оточенням.

Методологія соціології – система принципів, методів і стратегій, які використовуються для одержання нового соціологічного знання, його інтерпретації та практичного застосування.

Соціальне – це сукупність тих чи інших властивостей і особливостей відносин, які проявляються в конкретних умовах між індивідами і спільнотами в процесі взаємодії.

Суспільство – найзагальніша система взаємозв'язків і взаємин між людьми, в яких проявляється їхня взаємозалежність одне від одного та які склалися історично; об'єднання людей, яке займає певну територію, відрізняється своєю культурою та соціальними інститутами.

Соціум – соціальне оточення людини, сукупність форм діяльності людей, що історично склалися.

Соціальний закон – відносно сталий, систематично відновлюваний, необхідний, суттєвий зв'язок між соціальними явищами і процесами, який дозволяє пояснити минуле і сучасне, а також прогнозувати майбутнє.

Соціальна спільнота – реально існуюча сукупність індивідів, яка характеризується відносною цілісністю і здатністю виступати як

самостійний творчий суб'єкт історичної та соціальної дії, піддається емпіричній фіксації.

Соціальна група – сукупність індивідів, що взаємодіють певним чином на основі очікувань кожного члена групи стосовно інших.

Велика соціальна група – це кількісно обмежена спільність людей, яка виділена за певними соціальними ознаками (клас, нація, прошарок); реальна, значна за розмірами та складноорганізована спільність людей, яка поєднана спільною діяльністю, цінностями, традиціями, громадською думкою, соціальними нормами.

Мала соціальна група – різновид соціальної групи, між усіма членами якої існують безпосередні особистісні контакти (чисельність групи – від 2 до 40 осіб).

Соціальна дія – дія людини (незалежно від того, носить вона зовнішній чи внутрішній характер), яка співвідноситься з діями інших людей чи орієнтується на них.

Соціальний інститут – організована система зв'язків і соціальних норм, що поєднує значущі суспільні цінності та процедури, які відповідають основним потребам суспільства; встановлений порядок правил та стандартизованих моделей поведінки у суспільстві (наприклад, сім'я, освіта, право, влада та ін.).

Завдання і вправи

1. Вкажіть, до якої групи відносяться названі соціологічні теорії середнього рівня: соціологія сім'ї, соціологія молоді, етносоціологія, соціологія спілкування, соціологія злочинності, соціологія праці, соціологія культури, соціологія кар'єри, соціологія девіантної поведінки, соціологія споживання, соціологія глобалізації?

Соціологічні теорії, які вивчають соціальні спільноти (напишіть):

Галузеві соціологічні теорії (напишіть):

Соціологічні теорії, які вивчають соціальні процеси (напишіть):

2. Визначте, до якої групи відносяться наступні категорії: соціальний розвиток, соціальна група, соціальний прогрес, особистість, соціальна мобільність, соціалізація, соціальна трансформація, соціальна спільнота, соціальний клас, соціальний рух, соціальний процес, соціальна поведінка, соціальний контроль, соціальна стратифікація:

- категорії, що пояснюють статичку суспільства:

- категорії, що характеризують динаміку суспільства:

3. Що з переліченого є малою соціальною групою? *сім'я, студенти університету, учні 8-А класу, колектив підприємства, жінки, список контактів у мобільному телефоні, трудовий колектив підприємства.*

4. Що входить до структури соціологічного знання?

Теми для доповідей та пошукової роботи

1. Роль соціології у соціальному реформуванні суспільства.
2. Роль соціологічної культури у Вашому майбутньому професійному житті.
3. Соціологія в формуванні соціальної політики держави.

Запитання для аналізу та самоперевірки

1. Дайте визначення понять „соціологія”, „соціальний закон”, „соціальна спільнота”, „соціальний інститут”.
2. Чим соціологія відрізняється від інших суспільних наук у своєму дослідженні суспільства?
3. Що є об’єктом та предметом дослідження соціології?
4. Через які функції реалізується роль соціології в житті суспільства?
5. Чому, не зважаючи на те, що соціологія виконує багато функцій, пов’язаних із виявленням, прогнозуванням суспільних проблем, їх так і не вдається вирішити?
6. В чому полягає відмінність між соціологічними та статистичними даними?
7. Чому соціологію називають генералізуючою наукою?
8. Назвіть ознаки науковості соціології.
9. В чому полягає роль соціальних інститутів?
10. Що дає знання соціальних законів?

Література

1. Дворецька Г. В. Соціологія: Навч. посібник / Г.В. Дворецька. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 4-28.
2. Исаев Б. А. Социология в схемах и комментариях: Учебное пособие / Б.А. Исаев. – СПб.: Питер, 2008. – С. 4-23.
3. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: Підручник / Лукашевич М.П., Туленков М.В. – К.: Каравела, 2004. – С. 9-79.
4. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. / Лукашевич М.П., Туленков М.В. – К: МАУП, 2004. – С. 10-28.
5. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України / В.М. Піча. – К.: Каравела, 2000. – С. 6-16.
6. Практикум з соціології: навч. посібник для студентів вищих закладів освіти / За редакцією В.М. Пічі. – Львів: „Новий Світ-2000”, 2004. – 368 с.
7. Смелзер Нейл Дж. Проблеми соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995 / Нейл. Дж. Смелзер / Перекл. з англійської В. Дмитрук. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 21-91.

8. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Наталія Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 17-34.

Тема 2. ІСТОРІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІОЛОГІЇ

Мета вивчення: з'ясувати витoki та передумови виникнення соціології як одного із способів наукового дослідження суспільства. Розкрити основні етапи становлення української соціологічної думки.

Основна проблема: специфіка предмета соціології в історичному перерізі.

Основні поняття: протосоціологія, позитивізм, соціальна статика, соціальна динаміка, соціальний клас, соціально-економічна формація, соціальна солідарність, соціальний факт, аномія, колективні уявлення, соціологізм, соціальна дія, соціальна мобільність, соціальна стратифікація.

План семінарського заняття

1. Становлення і розвиток соціології в період із середини ХІХ ст. до 20-х років ХХ ст.
2. Сучасна західноєвропейська та американська соціологія.
3. Українська соціологічна думка кін. ХІХ – поч. ХХ ст.
4. Соціологія радянського періоду.
5. Відродження української соціології та основні напрямки дослідження.

Термінологічний словник

Протосоціологія – доконтівський період розвитку соціального знання, підготовчий період до виникнення соціології як окремої науки (триває з античності до 30-х років ХІХ ст.).

Позитивізм – напрям в філософії та соціології, який започаткований в 30-х роках ХІХ ст. О. Контом; методологічна позиція у суспільних науках і соціології зокрема, яка впливає з розуміння суспільства та його закономірностей за аналогією до природи. Соціологія, як і решта суспільних наук, має будуватися за зразком природничих наук, а результати її пошуку мають бути одержані за допомогою застосування наукових методів, збирання та аналізу емпіричних даних.

Соціальна статика – складова соціології (згідно з О. Контом), яка вивчає умови існування, будову суспільства, його компоненти.

Соціальна динаміка – складова соціології (згідно з О. Контом), теорія суспільного розвитку, головне завдання якої – вивчення послідовності розвитку соціальних явищ, використання знань про суспільство для вирішення конкретних проблем.

Соціальний клас – великі групи людей, які відрізняються: 1) місцем в історично визначеній системі суспільного виробництва; 2) зв'язком із засобами виробництва; 3) роллю в суспільній організації праці; 4)

способами одержання і розмірами тієї частки суспільного багатства, яка є в їхньому розпорядженні.

Соціально-економічна формація – історичний тип суспільства, цілісний „соціальний організм”, що базується на певному способі виробництва (первіснообщинна, рабовласницька, феодалська, капіталістична, комуністична).

Соціальна солідарність – сила, яка згуртовує суспільство, робить його цілісним завдяки суспільному розподілу праці (професійної спеціалізації) та соціалізації.

Соціальний факт – спосіб дії, чітко визначений чи ні, що здійснює на індивіда примусовий зовнішній тиск, водночас існуючи не залежно від нього.

Аномія – стан суспільства, коли відбувається розпад, дезінтеграція системи цінностей і норм, які мали б забезпечувати суспільний порядок.

Коллективні уявлення – спільні уявлення та моральні настанови, що виконують роль об'єднуючої сили в суспільстві.

Соціологізм – принцип надання соціальній реальності автономності, визнання її домінування над індивідами.

Соціальна дія – дія індивіда, яка має для нього суб'єктивний сенс та орієнтована на інших індивідів.

Соціальна мобільність – перехід індивіда, груп індивідів чи системи соціальних цінностей між різними позиціями в ієрархії соціальної структури.

Соціальна стратифікація – ієрархічно вибудовані структури суспільства (класи, касти, стани).

Завдання і вправи

1. Складіть кросворд до теми (не менше 20 слів).
2. Розташуйте в правильній послідовності науки (згідно з контівською класифікацією наук).
3. Порівняйте періодизацію становлення та розвитку західної та вітчизняної соціології (за допомогою таблиці).
4. Які з перелічених наук не відносяться до „позитивного” знання (згідно з О.Конттом): метафізика (філософія), теологія, астрономія, соціологія, математика, фізика, хімія?
5. Завершіть формулу: соціальна дія = ... + ...
6. Наведіть приклад соціальної дії (цілераціональної, ціннісно-раціональної, афективної, традиційної) із особистого життя, з кінофільму, художньої літератури.

Теми для доповідей та пошукової роботи

1. Соціологічні дослідження українських вчених в еміграції.
2. Сучасна українська соціологія: представники та коло їхніх зацікавлень.

3. Місце і роль соціології у розвитку людства в ХХІ ст.

Завдання для аналізу та самоперевірки

1. Який критерій поділу знання на „негативне” та „позитивне” згідно з О. Контом?
2. В чому відмінність поняття „еволюція” у вченні Г. Спенсера та Ч. Дарвіна?
3. Наведіть приклад соціального факту.
4. Що не є соціальною дією?
5. Які види соціальної мобільності Вам відомі?
6. В чому полягає специфіка української соціології на початках її становлення?
7. Що спільного у розвитку української та західноєвропейської соціології (наприклад, час виникнення, основні школи, ідеї і т.д.)?
8. В чому специфіка сучасної української соціології?
9. Що стало причиною припинення існування соціології як науки в Україні у 30-60-их рр. ХХ ст.?
10. Яка з галузей соціології є найбільш розвинутою в сучасній Україні?

Література

1. Дворецька Г. В. Соціологія: Навч. посібник / Г.В. Дворецька. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 29-120.
2. Исаев Б. А. Социология в схемах и комментариях: Учебное пособие / Б.А. Исаев. – СПб.: Питер, 2008. – С. 4-23.
3. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України / В.М. Піча. – К.: Каравела, 2000. – С. 17-45.
4. Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / За ред. В.М.Пічі. – Львів: Новий світ – 2000, 2004. – С. 33-68.
5. Соціологія: Підручник / За заг. ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлача. – Харків-Київ, 1998. – С. 28-177.
6. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – С. 36-78; 99-112.
7. Соціологія: Навч. посіб. / За ред. С.О.Макеєва. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2008. – С. 45-106.
8. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Наталія Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 38-136.

Тема 3. СОЦІОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Мета вивчення: з'ясувати специфіку соціологічного підходу до вивчення особистості.

Основна проблема: розкрити сутність основних тенденцій взаємодії особистості та суспільства.

Основні поняття: особистість, індивід, особа, людина, індивідуальність, ідентичність, соціальний статус, соціальна роль, соціалізація, статус досягнутий, статус приписаний (привласнений), агенти соціалізації, референтна група.

План семінарського заняття

1. Особливості соціологічного аналізу особистості.
2. Процес соціалізації особистості.
3. Соціальний статус і система соціальних ролей особистості. Рольовий конфлікт.

Термінологічний словник

Особистість – сукупність соціальних якостей людини, що є результатом суспільного розвитку та включення індивіда в систему соціальних відносин через активну діяльність та спілкування.

Індивід – одиничний представник людського роду, який володіє своєрідними психофізіологічними особливостями (характером, темпераментом, особливостями пам'яті, уваги, здібностями).

Особа – це офіційне визнання (юридично закріплене) з боку суспільства індивіда в якості автономного, самостійного, здатного нести відповідальність за власні вчинки.

Людина – представник біологічного виду *Homo sapiens*, що є носієм якостей та особливостей, якими він відрізняється від інших живих істот (специфічна тілобудова, здатність до абстрактного мислення, членороздільна мова та ін.).

Індивідуальність – особистість, яка не просто усвідомлює власну унікальність, але й намагається реалізувати неповторну життєву програму навіть ціною соціальною самотності та нерозуміння.

Ідентичність – соціальна якість, яка є результатом свідомого та емоційного самоототожнення індивіда з іншими людьми, групами чи спільнотами, ідеалами.

Соціальний статус – позиція індивіда чи соціальної групи в суспільстві чи в окремій підсистемі суспільства, що визначається через певні ознаки (вікові, професійні та ін.) та виконання соціальних ролей.

Соціальна роль – сукупність прав та обов'язків індивіда, яка зумовлена його соціальним статусом.

Соціалізація – процес засвоєння індивідом соціальних цінностей та норм, правил, зразків поведінки, завдяки чому він функціонуватиме в суспільстві.

Статус досягнутий – соціальна позиція, яку займає індивід через свій власний вибір, власні зусилля та конкуренцію з іншими індивідами.

Статус приписаний (привласнений) – соціальна позиція, яка одержана індивідом від суспільства чи соціальної групи незалежно від його здібностей та зусиль.

Агенти соціалізації – люди та соціальні контексти, в яких відбувається соціалізація індивіда.

Референтна група – реальна чи умовна соціальна спільнота, з якою індивід співвідносить себе як з еталоном і на норми, думки, цінності та оцінки якої він орієнтується в своїй поведінці та самооцінці.

Завдання і вправи

1. Наведіть приклад агентів первинної та вторинної соціалізації.
2. Наведіть приклад рольового конфлікту.
3. Опишіть соціальні ролі громадянина, мами, вболівальника футбольної команди, студента, бібліотекаря, жінки, чоловіка.
4. Чи має місце рольовий конфлікт у ситуаціях: священник займається політичною діяльністю, політик займається комерційною діяльністю, викладач університету відвідує нічний клуб, лікар відмовляється надати медичну допомогу перехожому.
5. Розмежуйте соціальні статуси та соціальні ролі: молода людина, лікар, дівчина, професіоналізм, компетентність, високі доходи, право голосу, терплячість, лікар, покупець, вміння надати психологічну допомогу, відвідування навчальних занять, пошана до державної символіки, громадянин.

Теми для доповідей та пошукової роботи

1. Роль ЗМІ як агента соціалізації.
2. Ієрархічна теорія потреб А.Маслоу.
3. Чи є відмінності в соціалізації хлопців і дівчат?
4. Девіантна поведінка та соціальний контроль.
5. „Діти-індиго”.

Запитання для аналізу та самоперевірки

1. В чому специфіка соціологічного вивчення особистості?
2. В чому відмінність між поняттями: „людина”, „індивід”, „особа”, „особистість”, „індивідуальність”?
3. Яке значення має соціалізація для індивіда та суспільства?
4. Що таке „агенти соціалізації”?
5. Що таке „рольовий конфлікт”?
6. Від чого залежить статусний набір особистості?

7. Як вирішуються рольові конфлікти?
8. Чи обмежує соціалізація особистісну свободу?
9. Що таке „референтна група”?
10. Назвати чинники соціалізації.

Література

1. Бергер П.Л., Бергер Б. Социология: Биографический подход / Петер Л. Бергер, Бриджит Бергер; пер. В.Ф. Анурина // Личностно-ориентированная социология. – М.: Академический Проект, 2004. – С. 25-396.
2. Исаев Б. А. Социология в схемах и комментариях: Учебное пособие / Б.А. Исаев. – СПб.: Питер, 2008. – С. 46-91.
3. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: Підручник / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – С. 194-210.
4. Практикум з соціології: навч. посібник для студентів вищих закладів освіти / За редакцією В.М. Пічі. – Львів: „Новий Світ-2000”, 2004. – С. 113-131.
5. Соціологія: Підручник / За заг. ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлача. – Харків-Київ, 1998. – С. 271-294.
6. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – С. 184-204.
7. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Наталія Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 178-198.

Тема 4. СОЦІОЛОГІЯ СІМ'Ї

Мета вивчення: з'ясувати предмет та об'єкт соціології сім'ї.

Основна проблема: аналіз сім'ї як об'єкту соціологічного дослідження.

Основні поняття: сім'я, шлюб, моногамія, полігамія, поліандрія, полігінія, екзогамія, ендогамія, матриархальна сімейна система, патріархальна сімейна система, егалітарна сімейна система, проміскуїтет, безшлюбність, нуклеарна (проста)сім'я, розширена (складна) сім'я.

План семінарського заняття

1. Соціологія сім'ї: об'єкт, предмет, основні категорії.
2. Сім'я як соціальний інститут та мала соціальна група.
3. Соціальні функції сім'ї.
4. Тенденції розвитку сучасної сім'ї.

Термінологічний словник

Сім'я – група людей, які пов'язані шлюбними та родинними зв'язками (або усиновленням), правовою та моральною відповідальністю за соціалізацію підрастаючого покоління.

Шлюб – історично змінна форма стосунків між партнерами, через які санкціонується та контролюється їхнє статеве життя, визначаються подружні та батьківські права та обов'язки.

Моногамія – історична форма шлюбу, що укладається між одним чоловіком та однією жінкою.

Полігамія – форма шлюбу, в якому перебуває одна особа з кількома партнерами протилежної статі одночасно.

Поліандрія – шлюб однієї жінки з кількома чоловіками одночасно.

Полігінія – шлюб одного чоловіка з кількома жінками одночасно.

Екзогамія – шлюб між представниками різних родів, племен, класів, каст.

Ендогамія – укладення шлюбу в межах певної соціальної групи (племені, касті, роду).

Матріархальна сімейна система – сім'я, в якій лідером виступає жінка.

Патріархальна сімейна система – сім'я, в якій лідером виступає чоловік.

Егалітарна сімейна система – сім'я, в якій немає яскраво вираженого лідера; рівноправна сім'я.

Проміскуїтет – ймовірно стадія нічим не обмежених стосунків між статями, яка передувала встановленню норм шлюбу та сім'ї.

Безшлюбність – добровільне чи вимушене перебування особи поза шлюбом.

Нуклеарна (проста) сім'я – сім'я, що складається з подружжя з дітьми чи без дітей.

Розширена (складна) сім'я – сім'я, що складається із представників трьох і більше поколінь, які проживають разом (або близько одне біля одного), ведуть спільне господарство та виховують дітей.

Завдання і вправи

1. Знайдіть у наведеному списку тенденції, що є характерними для сучасного етапу розвитку соціального інституту сім'ї:

- А) масова нуклеаризація сімей;
- Б) збільшення кількості шлюбів, що реєструються;
- В) проголошення норми рівності статей;
- Г) збільшення кількості незареєстрованих шлюбів;
- Ґ) збільшення кількості неповних сімей;
- Д) розповсюдження повторних шлюбів;
- Е) масова малодітність сімей;
- Є) підвищення стабільності сімей;
- Ж) жодна відповідь не є правильною.

2. Який із чинників, що може стабілізувати сім'ю, вказаний невірно:

- А) однакові репродуктивні установки членів подружжя;
- Б) позитивний сімейний досвід батьків;
- В) різне соціальне походження;
- Г) тривалий період дошлюбного знайомства;
- Ґ) схоже уявлення про проведення вільного часу у членів подружжя;
- Д) однакові установки щодо розподілу обов'язків та владних повноважень.

3. Який із вказаних термінів є зайвим?

- А) моногамія;
- Б) екзогамія;
- В) полігамія;
- Г) поліандрія.

4. Назвіть типи сім'ї та дайте їх визначення.

5. Заповніть, будь ласка, порожні місця в таблиці.

Сфера сімейної діяльності	Суспільні функції	Індивідуальні функції
	Економічна підтримка неповнолітніх та непрацевдатних	
емоційна		
Первісного соціального контролю		
	Підтримка фізичного здоров'я членів сім'ї, догляд за дітьми	
сексуальна		

7. Назвіть форми шлюбу за кількістю партнерів у ньому та дайте їх визначення.

8. Який із вказаних термінів є зайвим?

- А) матрилокальна сім'я;
- Б) патріархальна сім'я;
- В) інцест;
- Г) егалітарна сім'я.

Теми для доповідей та пошукової роботи

1. Проблеми соціально-дезадаптованої сім'ї.
2. Мотиви розлучень.
3. Насильство в сім'ї.
4. Альтернативи шлюбу та сім'ї.
5. Свідомо бездітні діти: за і проти.

Запитання для аналізу та самоперевірки

1. Дайте визначення понять: сім'я, шлюб, моногамія, нуклеарна сім'я.

2. Наведіть приклади дошлюбних факторів, які дестабілізують функціонування сім'ї.
3. Наведіть приклади шлюбних факторів, які дестабілізують функціонування сім'ї.
4. Наведіть приклади факторів, які впливають на зміцнення сім'ї.
5. Які функції виконує сім'я в суспільстві?
6. Що дає підстави говорити про кризу сучасної сім'ї?
7. Якими є перспективи розвитку сім'ї?
8. Які основні мотиви розлучень?
9. Що впливає на репродуктивні установки подружжя?
10. Чи має переваги егалітарна сім'я?

Література

1. Бергер П.Л., Бергер Б. Социология: Биографический подход / Петер Л. Бергер, Бриджит Бергер; пер. В.Ф. Анурина // Личностно-ориентированная социология. – М.: Академический Проект, 2004. – С. 103-127.
2. Вакуленко С.М. Соціологія сім'ї: навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / Вакуленко С.М. – Харків: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2003. – 159 с.
3. Дворецька Г. В. Соціологія: Навч. посібник / Г.В. Дворецька. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 272-289.
4. Исаев Б. А. Социология в схемах и комментариях: Учебное пособие / Б.А. Исаев. – СПб.: Питер, 2008. – С. 92-107.
5. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: Підручник / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – С. 211-225.
6. Солодников В.В. Социология социально-дезадаптированной семьи / В.В. Солодников. – СПб.: Директ, 2007. – С. 118-217.
7. Соціологія: Підручник / За заг. ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлача. – Харків-Київ, 1998. – С. 578-596.
8. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Наталія Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 202-220.

Тема 5. СОЦІОЛОГІЯ МОЛОДІ

Мета вивчення: з'ясувати предмет та об'єкт вивчення соціології молоді як спеціальної соціологічної теорії.

Основна проблема: визначити основні ознаки молоді як великої соціально-демографічної групи задля з'ясування місця і ролі молоді в суспільстві.

Основні поняття: соціологія молоді, молодь, субкультура, молодіжна субкультура, державна молодіжна політика, трудова адаптація, ціннісні орієнтації.

План семінарського заняття

1. Місце соціології молоді в системі соціологічного знання.
2. Молодь як велика соціально-демографічна група.
3. Стан дослідження молодіжних проблем та необхідність розвитку соціології молоді.
4. Молодіжна субкультура.

Термінологічний словник

Соціологія молоді – розділ соціології, в якому розглядаються проблеми молоді як специфічної соціально-демографічної групи, її інтеграції в суспільство, освіти, самоствердження в певних соціальних умовах.

Молодь – соціально-демографічна спільнота зі специфічними фізіологічними, пізнавальними, психічними, культурно-освітніми особливостями, які характеризують її біосоціальне дозрівання.

Субкультура – культура певної соціальної спільноти, яка складається із сукупності переконань, цінностей, норм, зразків поведінки, що відрізняють її від домінуючої культури.

Молодіжна субкультура – система цінностей та норм, смаків, форм спілкування, що відрізняється від культури дорослих та притаманна молоді.

Державна молодіжна політика – система заходів держави, що спрямовані на сприяння розвитку молоді та вирішення її проблем.

Трудова адаптація – процес засвоєння особистістю трудової ситуації через активну взаємодію з трудовим середовищем.

Ціннісні орієнтації – цінності, які спрямовують діяльність та соціальну поведінку особистості та поділяються нею.

Завдання і вправи

1. Знайдіть у наведеному списку молодіжні проблеми, що є характерними для сучасного етапу розвитку українського суспільства:

- А) професійного самовизначення;
- Б) шлюбно-сімейні проблеми;
- В) матеріальна незабезпеченість;
- Г) відповідність одержаної освіти вимогам до спеціаліста;
- Ґ) життєвий оптимізм, впевненість в майбутньому;
- Д) можливість працевлаштування;
- Е) задовільний стан здоров'я;
- Є) зростання рівня соціальних девіацій;
- Ж) жодна відповідь не є правильною.

2. Які, на Вашу думку, заходи державної молодіжної політики є першочерговими для вирішення молодіжних проблем в Україні?
3. Назвіть причини невідповідності професійної підготовки молоді людини сучасним вимогам суспільства.
4. Молодіжна субкультура: позитивне чи негативне явище?
5. В чому причина популярності молодіжних субкультур?
6. Складіть план розвитку для молоді жінки/молодого чоловіка в період від 20 до 30 років життя, обираючи варіанти, які можуть повторюватися, із переліку: вийти заміж/одружитися, матеріальна незалежність, самостійність у прийнятті рішень, здобути професійну освіту, активна участь у політичній діяльності, придбання власного житла, купівля власного автомобіля, народження дитини, працевлаштування, декретна відпустка, кар'єрний ріст, відкриття власної справи, здобуття другої професійної освіти, служба в армії, захист кандидатської/докторської дисертації, доброчинність. Проаналізуйте отриманий результат.

Вік	Молода жінка	Молодий чоловік
20 років		
21 рік		
...		
29 років		
30 років		

Теми для доповідей та пошукової роботи

1. Молодь в бізнесі.
2. Молодіжне безробіття.
3. Соціальні фактори незадовільного стану здоров'я молоді людини.
4. Ціннісні орієнтації сучасної молоді.

Запитання для аналізу та самоперевірки

1. Що властиве молоді як великій соціально-демографічній групі?
2. Якими, на Вашу думку, мають бути вікові межі молоді в Україні? Відповідь обґрунтуйте.
3. Чим може допомогти соціологія молоді у вирішенні чи попередженні молодіжних проблем?
4. Які заходи слід застосовувати для допомоги в професійному самовизначенні?
5. Чим зумовлений високий показник розлучень в молодих сім'ях?

Література

1. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посібник / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков – К: МАУП, 2004. – С. 72-88.

2. Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / За ред. В.М.Пічі. – Львів: Новий світ – 2000, 2004. – С. 180-203.
3. Соціологія: Підручник / За заг. ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлача. – Харків-Київ, 1998. – С. 294-309.
4. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – С. 430-442.
5. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Наталія Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 226-252.

Тема 6. СОЦІОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ

Мета вивчення: з'ясувати предметне поле соціології культури і соціології освіти та їх відмінність від інших наукових дисциплін.

Основна проблема: розкрити зміст культури як соціального явища та окреслити її основні риси та функції.

Основні поняття: цінності, норми, зразки поведінки, традиції, звичаї, мова, артефакт, народна (фольклорна) культура, елітарна культура, масова культура, кітч, контркультура, субкультура, домінуюча культура, освіта.

План семінарського заняття

1. Культура як соціальний феномен. Підходи до визначення поняття „культура”.
2. Основні складові культури. Типологізація культури.
3. Освіта як соціальний інститут.
4. Тенденції соціокультурної та освітньої ситуації в Україні.

Термінологічний словник

Цінності – переконання щодо цілей, до яких повинна прагнути людина, та засобів їх досягнення, що поділяються членами суспільства.

Норми – правила поведінки, очікування та стандарти, що регулюють взаємодії людей.

Зразки поведінки – готові алгоритми дій, що базуються на основі соціальних цінностей та норм, застосування яких в даному суспільстві не лише не викликає сумнівів, а й вважаються єдино бажаним та таким, що відповідає соціальним очікуванням.

Традиції – складові культури, набір уявлень, звичок, навичок практичної діяльності, що передаються з покоління в покоління та виступають регуляторами суспільних відносин.

Звичаї – встановлені в спільноті чи суспільстві зразки поведінки.

Мова – знакова система, що слугує для спілкування та комунікації між людьми, для передачі соціального досвіду.

Артефакт – об'єкт, створений в результаті діяльності людей.

Народна (фольклорна) культура – сукупність самобутніх досягнень певного народу, в яких втілюються його цінності, традиції, історичні символи.

Елітарна культура – сукупність артефактів, що має персоніфікованих творців, містить класичні зразки музики, літератури, живопису та ін., реципієнтами якої є культурна еліта суспільства, що підготовлена до її сприйняття.

Масова культура – відносно стандартизовані та однорідні продукти культури і пов'язаний із ними досвід, що тиражуються та розповсюджуються в суспільстві за допомогою ЗМІ, мають розважальну та комерційну функцію.

Кітч – явище масової культури, синонім псевдомистецтва, в якому основна увага приділяється екстравагантності зовнішнього вигляду речей, які, зазвичай, зроблені без смаку.

Контркультура – субкультура, цінності та норми якої заперечують цінності та норми домінуючої в суспільстві культури.

Субкультура – система цінностей та норм, що відрізняють культуру окремої соціальної групи від домінуючої в суспільстві культури.

Домінуюча культура – культурні цінності та зразки поведінки, які переважають всередині суспільства.

Освіта – соціальний інститут, що забезпечує організацію діяльності та соціальних взаємодій, яка здійснюється через взаємно узгоджену систему стандартів поведінки для соціалізації індивідів.

Завдання і вправи

1. Який із вказаних термінів є зайвим?
 - А) масова культура;
 - Б) елітарна культура;
 - В) субкультура;
 - Г) народна культура.
2. Який із вказаних термінів є зайвим?
 - А) домінуюча культура;
 - Б) контркультура;
 - В) субкультура;
 - Г) загальна (актуальна) культура.
3. Різновид культури, притаманний групам із соціально відхиленою поведінкою:
 - А) контркультура;
 - Б) масова культура;
 - В) девіантна культура;
 - Г) елітарна культура.

4. Знайдіть у наведеному списку тенденції, що є характерними для сучасного етапу розвитку українського суспільства:

- А) забезпечення рівних прав та можливостей статей;
- Б) демократизація сфер суспільного життя;
- В) зростання зацікавленості з боку держави справами сім'ї та молоді;
- Г) політизація сфер життя;
- Ґ) інформатизація суспільства;
- Д) „американізація” суспільства;
- Е) покращення демографічної ситуації;
- Є) високий рівень розвитку культури;
- Ж) жодна відповідь не є правильною.

5. Знайдіть у наведеному списку тенденції, що є характерними для сучасного етапу розвитку культури:

- А) зростання інтересу до читання;
- Б) зростання інтересу до візуальних форм;
- В) зростання зацікавленості культурною спадщиною;
- Г) комерціалізація культури;
- Ґ) державна монополія на культуру;
- Д) активний розвиток елітарної культури;
- Е) поширення кітччу;
- Є) збільшення кількості відвідувань музеїв, театрів;
- Ж) жодна відповідь не є правильною.

6. Назвіть основні типи культури за походженням та дайте їх визначення.

7. До якої культури (народної, елітарної, масової) належить наступне: фільм Д. Кемерона „Аватар”, цикл „Пори року” А. Вівальді, „Мона Ліза” Л. да Вінчі, міфи Стародавньої Греції, пісня „Halo” Beyonce, опера „Кармен” Ж. Бізе, рок-опера „Юнона і Авось”, казка про Котигорошка, „Дванадцять обручів” Ю. Андруховича.

Теми для доповідей та пошукової роботи

1. Українська національна культура в умовах глобалізації.
2. Місце масової культури в сучасному суспільстві.
3. Дегуманізація сучасної людини.

Запитання для аналізу та самоперевірки

1. Що таке культура?
2. Чим культура відрізняється від цивілізації?
3. Що таке універсалізм та партикуляризм?
4. Які складові культури Ви знаєте?
5. Яка відмінність між масовою та народною культурами?
6. Яким чином соціологія може долучитися до покращення соціокультурної ситуації в сучасній Україні?

Література

1. Бергер П.Л., Бергер Б. Социология: Биографический подход / Петер Л. Бергер, Бриджит Бергер; пер. В.Ф. Анурина // Личностно-ориентированная социология. – М.: Академический Проект, 2004. – С. 365-387.
2. Ирхин Ю.В. Социология культуры: учебник / Ю.В. Ирхин. – М.: Экзамен, 2006. – 525, [3] с.
3. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. / Лукашевич М.П., Туленков М.В. – К: МАУП, 2004. – С. 89-108; 318-345.
4. Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / За редакцією В.М.Пічі. – Львів: Новий Світ – 2000, 2004. – С. 152-164.
5. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Наталія Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 255-336.

Тема 7. ЕТНОСОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІОЛОГІЯ НАЦІЇ

Мета вивчення: з'ясувати предметне поле та основні завдання етносоціології та соціології нації.

Основна проблема: розкрити зміст етносоціальних явищ та способів оптимізації міжнаціональних та міжетнічних відносин.

Основні поняття: плем'я, народність, етнос, нація, етнічна ідентифікація, етнічна ідентичність, космополітизм, націоналізм, етнічна індиферентність, акомодация.

План семінарського заняття

1. Етносоціологія: основні категорії, об'єкт, предмет.
2. Проблема етнізації та етнічної ідентичності. Міжетнічні та міжнаціональні взаємодії.
3. Тенденції етносоціальної ситуації в Україні.

Термінологічний словник

Плем'я – природно-соціальна спільнота людей, яка характерна для архаїчного суспільства, базується на кровно-родинних зв'язках, виступає як сукупність двох або кількох родів, відрізняється від інших племен територією проживання, культурою.

Народність – мовна, територіальна, економічна та соціокультурна спільнота людей, яка сформувалася історично.

Етнос – природно-соціальна та антропологічна спільнота людей, яка виникла та розвивалася на єдності природно-ландшафтних умов, кровної спорідненості, культури та побуту.

Нація – спільнота людей, яку об'єднує територія, економічні зв'язки та діяльність, особливий психічний склад, наявність спільної мови, функціонування державно-правової системи регулювання всіх сфер життя.

Етнічна ідентифікація – процес емоційно-пізнавального ототожнення особистості з етнічною чи національною спільнотою.

Етнічна ідентичність – усвідомлення своєї приналежності до спільноти, що виділена на основі етнічної чи національної ознаки.

Космополітизм – світогляд, який виходить з ідеї світового громадянства та ставить загальнолюдські цінності та інтереси понад цінності національні або й заперечує їх.

Націоналізм – почуття приналежності до народу, який об'єднаний історичними, лінгвістичними, расовими чи релігійними зв'язками, певною територією, а також будь-яка ідеологія, що відображає ці намагання.

Етнічна індіферентність – байдужість до питань етнічності.

Акомодація – процес, в ході якого етнічні групи пристосовуються одна до іншої та співіснують без потреби вирішувати конфлікти чи з'ясовувати відмінності між собою.

Завдання і вправи

1. Вкажіть, який із вказаних термінів є зайвим?
 - А) соціологія сім'ї;
 - Б) етносоціологія;
 - В) соціологія праці;
 - Г) соціологія особистості.
2. Вкажіть, який із вказаних термінів є зайвим?
 - А) етнізація;
 - Б) етнічний конфлікт;
 - В) етнічна ідентичність;
 - Г) етнічна ідентифікація.
3. Знайдіть у наведеному списку етносоціальні тенденції, що є характерними для сучасного етапу розвитку українського суспільства:
 - А) зважена етносоціальна політика з боку уряду;
 - Б) використання інтересів національних меншин як засобу здобути політичну владу;
 - В) проблема співвіднесення націоналізму більшості з націоналізмом національних меншин;
 - Г) високий рівень національної свідомості;
 - Ґ) високий рівень розвитку громадянського суспільства;
 - Д) проблема української мови;
 - Е) створення належних умов для збереження національної ідентичності в умовах глобалізації;
 - Є) відродження національної культури;

Ж) жодна відповідь не є правильною.

4. Наведіть приклади відомих Вам національних стереотипів.

5. Ознайомтесь з картами Європи у форматі „карти стереотипів”, які склав болгарський художник та ілюстратор Янко Цветков (режим доступу <http://yesway.ru/yanko-cvetkov-yanko-tsvetkov-mir-stereotipov.html>) та проаналізуйте їх.

Теми для доповідей та пошукової роботи

1. Місце і значення націоналізму в сучасному світі.
2. Проблеми етнополітики в Україні.
3. Національна культура та процеси глобалізації.

Запитання для аналізу та самоперевірки

1. Дайте визначення наступних понять: етнос, нація, народ.
2. Чим відрізняється етнізація, етнічна ідентичність та етнічна ідентифікація?
3. Які фактори етнізації Вам відомі?
4. Назвіть причини міжетнічних конфліктів.
5. Назвіть способи вирішення міжетнічних конфліктів.
6. Охарактеризуйте сутність та основні принципи конструктивної етнонаціональної політики держави.

Література

1. Арбеніна В.Л. Етносоціологія. Підручник / Арбеніна В.Л. – Харків: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2007. – 160 с.
2. Арутюнян Ю.В., Дробижева Л.М., Сусоколов А.А. Етносоціологія / Ю. В. Арутюнян, Л. М. Дробижева, А. А. Сусоколов. – М.: Аспект-Пресс, 1999. – 271 с.
3. Етносоціологія: терміни та поняття. Навчальний посібник / Євтух В.Б., Трощинський В.П., Галушко К.Ю. та ін. – К.: Вид-во УАННП „Фенікс”, 2003. – 280 с.
4. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. / Лукашевич М.П., Туленков М.В. – К: МАУП, 2004. – С. 89-107.
5. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Наталія Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 255-293.

Тема 8. СОЦІОЛОГІЯ ПРАЦІ

Мета вивчення: з'ясувати місце соціології праці в системі наук про працю.

Основна проблема: розкрити зміст праці як соціального феномена.

Основні поняття: праця, мотив, мотивація, трудова мотивація, трудова мобільність, трудова адаптація, трудова кар'єра, кар'єра, менеджер, конкуренція, ринок праці, соціальний контроль, трудова міграція.

План семінарського заняття

1. Соціологія праці: об'єкт, предмет, категорії. Місце соціології праці серед інших наук і напрямів соціології.
2. Особистість у соціально-трудовах процесах (виробнича адаптація, потреби мотиви).
3. Трудова кар'єра як соціальне явище.

Термінологічний словник

Праця – це свідомо доцільна діяльність людей, спрямована як на створення матеріальних і духовних цінностей, умов для розвитку і прогресу суспільства, так і на самовираження, самоактуалізацію і самовдосконалення людини.

Мотив – внутрішня дія, що спонукає людину до діяльності.

Мотивація – процес спонукання людей до дій для досягнення мети.

Трудова мотивація – це намагання працівника задовольнити потреби (отримати певні блага) через трудову діяльність.

Трудова мобільність – принципова готовність особи до зміни посади, професії, місця роботи, місця проживання і способу життя в цілому.

Трудова адаптація – процес пристосування працівника до адекватного і оптимального виконання соціальних функцій, які пов'язані з трудовою діяльністю.

Трудова кар'єра – індивідуальна трудова мобільність, тобто процес переміщення працівника з одного робочого місця на інше в ієрархічній системі трудової діяльності суспільства.

Кар'єра – це суб'єктивне усвідомлення позиції і поведінки в сфері трудової діяльності, пов'язане з посадовим чи професійним підвищенням протягом трудового життя людини.

Менеджер – спеціаліст, який відповідає за координацію та контроль над організацією праці.

Конкуренція – діяльність, коли людина (група людей) змагається з іншою людиною (групою людей) за досягнення мети в умовах, коли засоби її досягнення та результати є дефіцитними.

Ринок праці – економічні відносини між покупцями (працедавцями) та продавцями (працівниками) робочої сили.

Соціальний контроль – практика всіх видів соціальних груп нав'язувати та заохочувати конформність та застосовувати санкції до поведінки, що суперечить прийнятним нормам.

Трудова міграція – переміщення індивідів в межах країни чи між країнами з метою зайняти вільні робочі місця.

Завдання і вправи

Ділова гра

1. Студенти діляться на 4 групи: три „трудові колективи” та групу „аналітиків”. Завдання „трудових колективів” – розподілити обов’язки (керівники, підлеглі) та продемонструвати стилі поведінки, мотивацію, стратегії стимулювання та механізми соціального контролю за різних мотиваційних моделей, яку вони обрали (традиційна, людських стосунків, людських ресурсів). Завдання „аналітиків” – вказати на переваги та недоліки кожної зі стратегій. Зокрема, програти ситуацію прийому на роботу нового працівника; ситуацію, коли слід залишитися після роботи для вирішення важливого завдання; тимчасове зменшення заробітної платні у зв’язку з економічними труднощами; підвищення працівника в посаді; преміювання працівника; вирішення внутрішньоколективного конфлікту.
2. Здійснити перерозподіл учасників та змінити групу аналітиків та продемонструвати один робочий день в межах моделей управління (теорія X, Y, Z). Проаналізувати результати гри.

Теми для доповідей та пошукової роботи

1. Задоволення працею як соціологічна категорія.
2. Професійна кар’єра та фактори, які її визначають.
3. Форми і моделі стимулювання праці.

Запитання для аналізу та самоперевірки

1. Що таке праця?
2. Етимологія слова „кар’єра”.
3. Які моделі мотивації праці знаєте?
4. Що таке трудова адаптація?
5. Позитивні і негативні аспекти трудової кар’єри.
6. Які засоби контролю за трудовою поведінкою Ви знаєте?
7. Яку модель управління вважаєте найбільш виправданою та чому?
8. Яку модель управління вважаєте найменш ефективною?

Література

1. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. / Лукашевич М.П., Туленков М.В. – К: МАУП, 2004. – С. 280-301.
2. Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / За редакцією В.М.Пічі. – Львів: Новий Світ – 2000, 2004. – С. 281-302.
3. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Наталія Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 380-405.

4. Экономическая социология: Учеб. пособие / В.Е. Пилипенко, Э.А. Гансова, В.С. Казаков и др.; Под ред. В.Е. Пилипенко. – К.: МАУП, 2002. – С. 184-212.

Тема 9. СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЙОГО ВИДИ

Мета вивчення: розкрити сутність та технологію проведення соціологічного дослідження.

Основна проблема: можливість адекватного дослідження суспільного життя засобами соціології.

Основні поняття теми: польове дослідження, лабораторне дослідження, генеральна сукупність, вибіркова сукупність, репрезентативність, респондент, програма соціологічного дослідження, анкета, соціологічний експеримент, інтерв'ю, соціометрія, соціологічне спостереження, контент-аналіз, фокус-група, підсумковий документ аналізу соціологічної інформації.

План семінарського заняття

1. Програма соціологічного дослідження. Стратегічний та робочий плани дослідження.
2. Соціологічне дослідження: основні види та етапи проведення.
3. Підсумковий документ аналізу соціологічної інформації. Впровадження результатів соціологічного дослідження.

Термінологічний словник

Польове дослідження – соціологічне дослідження, що передбачає вивчення соціального об'єкта в природних умовах.

Лабораторне дослідження – соціологічне дослідження, що передбачає вивчення соціального об'єкта в штучних, спеціально створених умовах.

Генеральна сукупність – сукупність всіх, хто може бути об'єктом дослідження.

Вибіркова сукупність – відібрана за суворо визначеними правилами та параметрами частина генеральної сукупності, що з певною гарантованою похибкою відтворює характеристики генеральної сукупності.

Репрезентативність – властивість вибірки відображати властивості генеральної сукупності.

Респондент – той, кого опитують.

Програма соціологічного дослідження – документ, що містить методологічні та процедурні передумови наукового пошуку, в якому викладаються основні завдання дослідження, методика та техніка збору та обробки соціологічної інформації.

Анкета – складений згідно з певними вимогами перелік питань до респондентів, відповіді яких є необхідною для дослідника інформацією.

Соціологічний експеримент – метод отримання соціологічної інформації про зміни показників діяльності та поведінки об'єкта через дію на нього певних чинників у контрольованих та керованих умовах.

Інтерв'ю – вид опитування шляхом безпосередньої цілеспрямованої бесіди інтерв'юера з респондентом.

Соціометрія – це метод опитування, націлений на виявлення міжособистісних відносин шляхом фіксації взаємних почуттів симпатії і неприязні серед членів групи.

Соціологічне спостереження – метод збору інформації, в процесі якого відбувається пряма реєстрація подій з боку очевидця-дослідника.

Контент-аналіз – форма аналізу документів, спрямований на змістові одиниці, які можна однозначно фіксувати та переводити у кількісні показники за допомогою одиниць рахування.

Фокус-група – група осіб, відібраних дослідниками за певними ознаками, що обговорюватиме обрану тему за участю модератора.

Підсумковий документ аналізу соціологічної інформації – це вид звітності про результати і хід соціологічних досліджень, який (якщо дослідження було замовним) передається замовнику.

Завдання і вправи

1. Сформулюйте проблему для проведення соціологічного дослідження.
2. Визначте мету для дослідження, що стосується проблеми усиновлення в Україні.
3. Визначте об'єкт та предмет дослідження за заданою темою (або запропонуйте власну).
4. Сформулюйте гіпотези дослідження за заданою темою (або запропонуйте власну).
5. Здійсніть інтерпретацію понять дослідження.
6. Обґрунтуйте вибір методу дослідження.
7. Складіть приклад питань анкети (питання про факти, про знання респондента, про його думку, мотивацію; запитання-фільтри; відкриті, закриті, питання-меню, питання-шкалу, дихотомічні питання).

Теми для доповідей та пошукової роботи

1. Вибірка у соціологічному дослідженні.
2. Професійна етика соціолога.
3. Чи можна виправдати суб'єктивізм дослідника та як його уникнути?
4. Чи можна уникнути „замовних” соціологічних досліджень, зокрема, у сфері політики?

Запитання для аналізу та самоперевірки

1. Що таке соціологічне дослідження?

2. Які етапи проведення соціологічного дослідження?
3. Які види інтерв'ю Вам відомі?
4. Які види спостереження Ви знаєте?
5. Назвіть та поясніть види експерименту?
6. Що таке підсумковий документ проведення соціологічного дослідження?

Література

1. Дворецька Г. В. Соціологія: Навч. посібник / Г.В. Дворецька. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 347-428.
2. Исаев Б. А. Социология в схемах и комментариях: Учебное пособие / Б.А. Исаев. – СПб.: Питер, 2008. – С. 212-221.
3. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: Підручник / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – С.410-452.
4. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. / Лукашевич М.П., Туленков М.В. – К: МАУП, 2004. – С.430-462.
5. Максимович О. В. Основи методології та методів соціологічних досліджень: навчально-методичний комплекс для студентів напряму 0301 „Філософія” / О. В. Максимович. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2011. – 112 с.
6. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України / В.М. Піча. – К.: Каравела, 2000. – С.187-224.
7. Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / За ред. В.М. Пічі. – Львів: Новий світ – 2000, 2004. – С.348-367.
8. Соціологія: Підручник / За заг. ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлача. – Харків-Київ, 1998. – С.497-616.
9. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – С.464-543.
10. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Наталія Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 380-405, С.410-443.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

1. Об'єкт та предмет соціології.
2. Спеціальні соціологічні теорії як елемент структури соціології.
3. Функції соціології.
4. Зв'язок соціології з іншими суспільними науками.
5. Зв'язок соціології з іншими науками.
6. Система категорій соціології.
7. Поняття соціального закону, його характерні ознаки.
8. Структура соціології.
9. Визначте основні завдання та проблеми сучасної української соціології.
10. Соціологічні погляди М. Грушевського.
11. Соціологічна концепція М. Шаповала.
12. Соціологічні погляди представників Женевського гуртка українських вчених (М. Драгоманов, С. Подолинський).
13. Зародження і початковий розвиток української соціології.
14. Соціологічна концепція О. Конта.
15. Соціологічна концепція Г. Спенсера.
16. Особливості сучасної західної соціології: основні напрями і проблеми.
17. Соціологічні погляди П. Сорокіна.
18. Розвиток соціології в США.
19. Соціологія М. Вебера.
20. Особливості соціологічного аналізу особистості.
21. Процес соціалізації особистості.
22. Агенти соціалізації.
23. Поняття соціального статусу. Статусний набір.
24. Соціальні ролі особистості.
25. Поняття рольового конфлікту.
26. Предмет дослідження, основні поняття та категорії соціології особистості.
27. Особливості молоді як великої соціально-демографічної групи.
28. Вікові межі молоді.
29. Молодіжна проблематика в сучасній соціології.
30. Сутність, об'єкт, предмет, завдання соціології молоді.
31. Державна молодіжна політика.
32. Молодіжна субкультура.
33. Сім'я як об'єкт соціологічного аналізу.
34. Типологія сім'ї.
35. Форми шлюбу.
36. Функції сім'ї.

37. Сім'я як соціальний інститут.
38. Сім'я як мала соціальна група.
39. Тенденції розвитку сучасної сім'ї.
40. Особливості соціологічного аналізу культури.
41. Основні категорії соціології культури.
42. Соціокультурна ситуація в сучасній Україні.
43. Культура як соціальний феномен.
44. Підходи до визначення поняття „культура”.
45. Основні складові культури.
46. Типи культури.
47. Освіта як соціальний інститут.
48. Об'єкт, предмет, завдання етносоціології та соціології нації.
49. Основні категорії етносоціології.
50. Поняття етнічної ідентичності, ідентифікації та етнізації.
51. Види та фактори етнічної ідентичності.
52. Поняття націоналізму. Види націоналізму.
53. Етносоціальна ситуація в Україні.
54. Об'єкт, предмет і функції соціології праці.
55. Мотивація та стимулювання трудової поведінки.
56. Трудова мобільність та трудова кар'єра.
57. Соціологія управління.
58. Гендерна соціологія: об'єкт, предмет, основні напрямки дослідження.
59. Поняття гендеру.
60. Гендерні ролі в сучасному суспільстві.
61. Сутність і структура програми соціологічного дослідження.
62. Основні методи збору первинної соціологічної інформації.
63. Опитування як метод збору соціологічної інформації. Види опитування.
64. Анкетне опитування. Вимоги до анкети.
65. Соціологічне спостереження.
66. Соціологічний експеримент.
67. Аналіз документів як метод збору соціологічної інформації.
68. Аналіз соціологічної інформації та використання результатів соціологічного дослідження.

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Контроль успішності студентів здійснюється на основі накопичувальної системи оцінювання знань за 100-бальною шкалою. Академічні успіхи студента відображаються у відомостях успішності за 100-бальною, національною та шкалою ECTS. Співвідношення між шкалою оцінок ECTS, національною шкалою оцінювання та стобальною шкалою оцінювання відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Співвідношення між шкалою оцінок ECTS, національною шкалою оцінювання та 100-бальною шкалою оцінювання

<i>Шкала ECTS</i>	<i>Національна шкала</i>	<i>Університетська шкала (бали)</i>
A	5 («відмінно»)	90 – 100
B	4 («добре»)	80 – 89
C	3 («задовільно»)	70 – 79
D		60 – 69
E		50 – 59
FX	2 («не задовільно»)	26 – 49 (із можливістю повторного перескладання)
F		1 – 25 (з обов'язковим повторним курсом)

Оцінки „*відмінно*” заслуговують студенти, знання яких підтверджують усебічну й глибоку обізнаність із матеріалом навчальної дисципліни, в тому числі ґрунтовне вивчення першоджерел та коментаторської літератури. Ця оцінка засвідчує також вільне орієнтування студента у суміжній проблематиці курсу, виконання завдань самостійної й індивідуальної роботи.

Оцінка „*добре*” передбачає ґрунтовні знання в обсязі навчальної програми дисципліни, належне вивчення основних джерел та матеріалів із додаткової літератури, ключових дискусійних ділянок курсу, часткове виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи. На таку оцінку заслуговує відповідь, яка підтверджує, що курс засвоєний студентом в обсязі основного матеріалу, але знання додаткової та коментаторської літератури мають частковий характер.

Оцінка „*задовільно*” передбачає володіння студентом знаннями в обсязі навчальної програми. А саме: знання основних літературних джерел, обізнаність із проблематикою курсу. Але, набутого обсягу знань недостатньо для всебічного осмислення суті навчальної дисципліни та

розв'язання проблемних ситуацій у реальних соціокультурних умовах на належному фаховому рівні.

Оцінка „*незадовільно*” ставиться тоді, коли відповіді студента підтверджують часткове (в окремих випадках – цілком незадовільне) засвоєння змісту теоретичного курсу, відсутність мінімальних знань, необхідних для формування практичних навичок роботи в реальних соціокультурних умовах.

Відповідно до видів контролю знань і вмінь набутих студентом, 100-бальна шкала передбачає врахування оцінок поточної успішності, підсумкових балів, балів за контрольну роботу, балів за індивідуальну та самостійну роботу.

**Розподіл максимальної кількості балів під час оцінювання знань студентів з навчального курсу „Соціологія”
(форма підсумкового контролю – залік)**

Максимальну кількість балів у процесі оцінювання знань студентів розподіляють згідно з вимогами підсумкового контролю у формі заліку. Підсумковий бал із навчальної дисципліни „Соціологія” визначають на останньому семінарському занятті. Він складається зі суми підсумкових балів за семінарські заняття (максимально 45) та самостійну роботу (5) і балів за модульну контрольну роботу (максимально 50). В сукупності ця сума становить 100 балів (див. табл. 2). Незадовільні оцінки та невідпрацьовані пропуски семінарських занять входять до переліку загальної кількості оцінок. У випадку, коли невідпрацьованими на кінець семестру залишаються більше половини семінарських занять на навчальною програмою, студент не допускається до заліку.

Таблиця 2

Приклад обчислення підсумкового балу за семінарські заняття з навчальної дисципліни „Соціологія” згідно з вимогами підсумкового контролю у формі заліку

<i>Тема (№ n/n)</i>	<i>Оцінка</i>	<i>Підсумкова оцінка за семінарські заняття у семестрі</i>	<i>Підсумковий бал за семінарські заняття</i>
Тема 1.	3	$(3+4+4+5+0+5+0+3+5)/9 = 3,2$	$3,2 \times 10 = 32$ ≈ 32 бали
Тема 2.	4		
Тема 3.	4		
Тема 4.	5		

Тема 5.	н		
Тема 6.	5		
Тема 7.	2		
Тема 8.	3		
Тема 9.	5		

Приклад обчислення підсумкового семестрового балу зазначеної навчальної дисципліни відповідно до вимог контролю у формі заліку відображено в табл. 3.

Таблиця 3

Приклад обчислення семестрового балу з навчальної дисципліни „Соціологія сім’ї” згідно з вимогами підсумкового контролю у формі заліку

<i>Тема (№ п/п)</i>	<i>Оцінка</i>	<i>Підсумкова оцінка за семінарські заняття у семестрі</i>	<i>Підсумковий бал за семінарські заняття¹</i>	<i>Індивідуальна робота²</i>	<i>Модульний контроль³</i>	<i>Підсумковий бал навчальної дисципліни⁴</i>
Тема 1.	3	$(3+4+4+5+0+5+0+3+5)/9 = 3,2$	$3,2 \times 10 = 32$ ≈ 32 бали	4 бали	35 балів	71 бал
Тема 2.	4					
Тема 3.	4					
Тема 4.	5					
Тема 5.	н					
Тема 6.	5					
Тема 7.	2					
Тема 8.	3					
Тема 9.	5					

¹ максимально 45 балів

² максимально 5 балів

³ змістовний модуль (максимально 50 балів)

⁴ максимально 100 балів

ОРГАНІЗАЦІЯ, ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ЗАСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Система оцінювання знань студентів із навчальної дисципліни „Соціологія” розроблена згідно з діючими вимогами й охоплює поточний, модульний та підсумковий контроль знань.

Поточний контроль

Поточний контроль рівня знань студентів здійснюється під час проведення лекційних, семінарських, індивідуальних консультаційних занять і має на меті перевірку знань студентів з окремих тем навчальної дисципліни та рівня їхньої підготовленості до виконання конкретних завдань.

Завдання поточного контролю рівня знань студентів – виявити обсяг, глибину та якість сприйняття (засвоєння) матеріалу; а також виявити прогалини у знаннях студентів і реалізувати можливості їх усунення; стимулювати інтерес студентів до предмета.

Форми здійснення поточного контролю рівня знань студентів: усне опитування; письмове опитування; тести; дискусійне обговорення; ділові ігри; індивідуальне розв’язання практичних завдань, творчих проблемних запитань. За підсумками поточного контролю знань, результати якого відображені в оцінках за семінарські заняття, наприкінці семестру виводять підсумкову оцінку поточного рівня успішності студентів – середнє арифметичне всіх отриманих оцінок.

Пропуски занять студенти відпрацьовують обов’язково. Студент зобов’язаний відпрацювати пропущене заняття впродовж двох тижнів після повернення до процесу навчання. Невідпрацьовані вчасно пропущені заняття є підставою для недопуску студента до складання модульного контролю, заліку чи іспиту.

Модульний контроль

Модульний контроль (сума балів за окремий змістовий модуль) здійснюють на підставі оцінювання знань студентів після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля. Завдання модульного контролю полягає в перевірці розуміння та ступеня засвоєння певного матеріалу (теми). Структура навчальної дисципліни передбачає контроль за підсумками вивчення одного змістового модуля у формі контрольної роботи.

Семестровий контроль

Семестровий контроль є формою оцінювання результатів навчання на завершальному етапі вивчення дисципліни. Семестровий контроль здійснюється у формі диференційованого заліку наприкінці вивчення навчальної дисципліни. Терміни складання семестрового контролю

встановлює деканат філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Студента не допускають до складання семестрового контролю, якщо впродовж семестру він набрав менше ніж 25 балів. Він зобов'язаний виконати додаткові види роботи з метою підвищення семестрового рейтингу (перескласти тему, за підсумками вивчення якої отримав незадовільну оцінку, виконати завдання індивідуальної роботи та ін.). У терміни встановлені графіком навчального процесу, списки студентів, недопущених до складання семестрового контролю, до початку контролю, згідно з графіком навчального процесу подають у формі доповідної керівника курсу завідувачеві кафедри та деканові факультету. Позначка у відомості про недопуск студента до складання підсумкової форми семестрового контролю робиться за розпорядженням деканату навчального підрозділу.

Залік – форма підсумкового контролю, зміст якої полягає в оцінюванні засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни і містить складені залікові змістові модулі, виконані завдання, контрольних робіт, індивідуальні завдання для самостійної роботи.

Перескладання семестрового контролю студентами, котрі не з'явилися на момент складання заліку/іспиту, одержали незадовільну підсумкову оцінку (менше 50 балів) або були недопущені до складання семестрового контролю, здійснюється згідно з графіком навчального процесу та розпорядженнями навчального підрозділу. Студенти, які не з'явилися на перескладання семестрового контролю, а також ті, які за підсумками перескладання отримали незадовільну оцінку (менше 50 балів) або були недопущені до перескладання семестрового контролю, перескладають залік/іспит до початку наступного семестру перед комісією, створеною за розпорядженнями відповідного навчального підрозділу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алан Г. Джонсон. Тлумачний словник з соціології / Пер. з англ. А. Хоронжого, за наук. ред. В. Ісаїва / Алан Г. Джонсон. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2003. – 480 с.
2. Арбеніна В.Л. Етносоціологія. Підручник / Арбеніна В.Л. – Харків: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2007. – 160 с.
3. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки / Реймон Арон; пер. з фр. Г. Філіпчука. – Київ: Юніверс, 2004. – 688 с.
4. Арутюнян Ю.В., Дробижева Л.М., Сусоколов А.А. Этносоциология / Ю. В. Арутюнян, Л. М. Дробижева, А. А. Сусоколов. – М.: Аспект-Пресс, 1999. – 271 с.
5. Асп Э.К. Введение в социологию / Эррки Калеви Асп; Пер. с финского М.Аалто и П.Саари; Ред. русс. пер. А. Рябова; Под ред. А.О. Бороноева. – СПб.: Алетейя, 1998. – 250 с.
6. Барвінський А.О. Соціологія: курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів / А.О. Барвінський. – К.: ЦНЛ, 2005. – 328 с.
7. Бергер П.Л., Бергер Б. Социология: Биографический подход / Петер Л. Бергер, Бриджит Бергер; пер. В.Ф. Анурина // Личностно-ориентированная социология. – М.: Академический Проект, 2004. – С. 25-396.
8. Большой толковый социологический словарь (Collins). Том 1 (А-О): Пер. с англ. – М.: Вече, АСТ, 1999. – 544 с.
9. Большой толковый социологический словарь (Collins). Том 2 (П-Я): Пер. с англ. – М.: Вече, АСТ, 1999. – 528 с.
10. Вакуленко С.М. Соціологія сім'ї: навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / Вакуленко С.М. – Харків: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2003. – 159 с.
11. Герасимчук А.А. Соціологія: курс лекцій / А. А. Герасимчук, О. М. Шиян, Ю.І. Палеха. – 7-е вид. – К.: [б. в.], 2002. – 236 с.
12. Гидденс Э. Социология / Энтони Гидденс / При участии К. Бердсолл; пер. с англ.; изд. 2-е, полностью перераб. и доп. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 632 с.
13. Головатий М.Ф. Соціологія молоді: курс лекцій / М.Ф. Головатий. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: МАУП, 2006. – 304 с.
14. Городяненко В.Г. Социологический практикум: Учебн.-метод. пособие / В.Г. Городяненко. – К.: Академия, 1999. – 160 с.
15. Дворецька Г. В. Соціологія праці: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Г.В.Дворецька. – К.: КНЕУ, 2005. – 203 с.

16. Дворецька Г. В. Соціологія: Навч. посібник / Г.В. Дворецька. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.
17. Димитрова Л. М. Соціологія управління та організацій: навч. посібник / Л.М. Димитрова. – 2-ге вид., випр. і доповн. – К.: ІВЦ „Видавництво „Політехніка”, 2005. – 156 с.
18. Етносоціологія: терміни та поняття. Навчальний посібник / Євтух В.Б., Трощинський В.П., Галушко К.Ю. та ін. – К.: Вид-во УАННП „Фенікс”, 2003. – 280 с.
19. Жоль К.К. Соціологія: навчальний посібник / К.К. Жоль. – К.: Либідь, 2005. – 440 с.
20. Жоль К.К. Философия и социология права: учебное пособие / К.К. Жоль. – К.: Юринком Интер, 2000. – 480 с.
21. Захарченко В.М. Погорілий О.І. Історія соціології від античності до початку ХХ ст. / В.М. Захарченко, О.І.Погорілий. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
22. Ирхин Ю.В. Социология культуры: учебник / Ю.В. Ирхин. – М.: Экзамен, 2006. – 525, [3] с.
23. Исаев Б. А. Социология в схемах и комментариях: Учебное пособие / Б.А. Исаев. – СПб.: Питер, 2008. – 224 с.
24. Івасюк Ю.Б. Економічна соціологія: конспект лекцій / Ю.Б. Івасюк. – Львів: Новий Світ-2000, 2009. – 116 с.
25. Коваліско Н.В. Основи соціальної стратифікації: навчальний посібник / Н.В. Коваліско. – Львів: Магнолія-2006, 2007. – 328 с.
26. Кузьменко Т.М. Соціологія: навчальний посібник / Т.М. Кузьменко. – К.: ЦУЛ, 2010. – 320 с.
27. Лукашевич М.П. Соціологія праці: Підручник / М.П. Лукашевич. – К.: Либідь, 2004. – 440 с.
28. Лукашевич М.П. Соціологія. Загальний курс: підручник / М.П. Лукашевич. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2008. – 408 с.
29. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: Підручник / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.
30. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посібник / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков – К.: МАУП, 2004. – 464 с.
31. Максимович О. В. Основи методології та методів соціологічних досліджень: навчально-методичний комплекс для студентів напряму 0301 „Філософія” / О. В. Максимович. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2011. – 112 с.

32. Нестуля О.О., Нестуля С.І., Везомська С.Ж. Соціологія: практикум. Модульний варіант: навч. посіб. / О.О. Нестуля, С.І. Нестуля, С.Ж. Везомська. – К.: ЦУЛ, 2009. – 272 с.
33. Павліченко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія. Навчальний посібник / П.П. Павліченко, Д.А. Литвиненко. – К.: Лібра, 2002. – 254 с.
34. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження: Курс лекцій / Н.В. Паніна. – 2-ге вид. – К.: Інститут соціології НАН України, 2001. – 277 с.
35. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України / В.М. Піча. – К.: Каравела, 2000. – 248 с.
36. Погорілий О. Соціологічна думка ХХ століття: Навчальний посібник / О.Погорілий. – К.: Либідь, 1996. – 294 с.
37. Практикум з соціології: навч. посібник для студентів вищих закладів освіти / За редакцією В.М. Пічі. – Львів: „Новий Світ-2000”, 2004. – 368 с.
38. Радаев В.В. Экономическая социология. Курс лекций: учебное пособие / В.В. Радаев. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 368 с.
39. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Джорж Ритцер. – 5-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 688 с.
40. Розенфельд Ю.Н. Социология: Курс лекций для студентов несоциологических факультетов / Ю.Н. Розенфельд; Народная укр. акад. – Харьков: Изд-во НУА, 2006. – 140 с.
41. Семашко О.М. Соціологія мистецтва: навч. посібник / О.М. Семашко. – Львів: Магнолія плюс, 2005. – 244 с.
42. Смелзер Нейл Дж. Проблеми соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995 / Нейл Дж. Смелзер / Перекл. з англійської В. Дмитрук. – Львів: Кальварія, 2003. – 128 с.
43. Солодников В.В. Социология социально-дезадаптированной семьи / В.В. Солодников. – СПб.: Директ, 2007. – 384 с.
44. Соціологічна теорія: традиції та сучасність: навчальний посібник / за ред. А. Ручки. – К.: Вища школа соціології при Інституті соціології НАН України, 2007. – 363 с.
45. Соціологія і психологія: навч. посіб. / за ред. Ю.Ф. Пачковського. – К.: Каравела, 2009. – 760 с.
46. Соціологія: курс лекцій / за ред. Старовойта І.С. – Тернопіль: Астон, 2005. – 176 с.
47. Соціологія: навч. посібн. / за ред. С.О. Макеєва. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання; КОО, 2008. – 566 с.

48. Соціологія: Підручник / За заг. ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлача. – Харків-Київ, 1998. – 624 с.
49. Соціологія: підручник / за ред. В.Г. Городяненка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вид-во Академія, 2002. – 560 с.
50. Соціологія: підручник / за ред. д. соціол. наук, проф. В.М. Пічі. – 4-те видання, виправлене. – Львів: Магнолія-2006, 2008. – 278 с.
51. Соціологія: підручник / за ред. Н.П. Осипової / За ред. Осипової Н.П. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
52. Соціологія: підручник / М.П.Требін, В.Д.Воднік, Г.П.Клімова та ін.; за ред. М.П.Требіна. – Харків: Право, 2010. – 224 с.
53. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – 560 с.
54. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник / Укладачі: В.М. Піча, Ю.В. Піча, Н.М. Хома та ін. За заг. ред. В.М. Пічі. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000, 2002. – 480 с.
55. Танчин І.З. Соціологія: Навч. посіб. / І.З. Танчин. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 351 с.
56. Хоронжий А.Г. Соціологія релігії: навчальний посібник для студ. вищ. закладів освіти / А.Г. Хоронжий. – Львів: Магнолія-2006, 2007. – 170 с.
57. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Наталія Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – 544 с.
58. Экономическая социология: Учеб. пособие / В.Е. Пилипенко, Э.А. Гансова, В.С. Казаков и др.; Под ред. В.Е. Пилипенко. – К.: МАУП, 2002. – 296 с.
59. Якуба О. Соціологія: Навчальний посібник для студентів / О. Якуба. – Харків: Константа, 1996. – 192 с.

Додаткова література

1. Брандт Г.А. Философская антропология феминизма. Природа женщины / Брандт Г.А. – СПб.: Алетейя, 2006. –160 с.
2. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / М. Вебер. – К.: Основи, 1998. – 534 с.
3. Гачев Г. Ментальности народов мира / Г. Гачев. – М.: Алгоритм, Эксмо, 2008. – 544 с.
4. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. 2-е вид. – К.: Інститут соціальних досліджень, 2003. – 129 с.
5. Головаха Є., Горбачик А., Паніна Н. Україна та Європа:

- результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна. – К.: Інститут соціології НАН України, 2006. – 142 с.
6. Громадська думка: теоретичні та методичні проблеми дослідження / За заг. ред. В.Л. Осовського. – К.: Стилос, 2001. – 168 с.
 7. Мартен Д. Метаморфози світу: Соціологія глобалізації / Домінік Мартен, Жан-Люк Мецжер, Філіп П'єр; Пер. з фр. Є. Марічева. – К.: Вид. дім „КМ Академія”, 2005. – 302 с.
 8. Молодіжна політика: проблеми та перспективи: Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції, Дрогобич, 15-16 травня 2009 року / Наук. ред. С.А. Щудло. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2009. – 334 с.
 9. Ромм М. Адаптація личности в социуме: Теоретико-методологический аспект / М. Ромм. – Новосибирск: Наука. Сибирская издательская фирма РАН, 2002. – 275 с.
 10. Савчук С.В. Юридична соціологія: предмет та місце в системі юридичних наук / С.В. Савчук. – Чернівці: Вид-во Рута, 2003. – 240 с.
 11. Соціологія права: навч. посібник / За ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 288 с.
 12. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство / Фердинанд Тьоніс / Пер. з нім. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 262 с.
 13. Уинч П. Идея социальной науки и ее отношение к философии / Питер Уинч / Пер. с англ. М.Горбачева, Т.Дмитриева. – М.: Русское феноменологическое общество, 1996. – XXI + 107 с.